

BUDAPEST

Irta HOMO

16

Csokonai huszadik századbeli magyar Athént álmodott a Duna partjára. A halódó Kazinczy lázbetegén dőcögött végig a vaspántos báton Pest macskakörmei s lelkes tulásával metropolisként üdvözölt az alig félszázézer lakosu kisvárost, amelyben a magyar nyelv szerelmese é: ujtója akkor még csak gyéren talált magyarul beszélő és értő bennszülöttet. A nyugatról hazatért, nagygényű Széchenyi már elplántálta a három kisvárosban az európai városiasság jellemző intézményeit és külsőségeit, de e magas civilizatorikus és társadalmi színvonalat jelző alkotások alatt még hosszú évtizedekig elmaradt a három kis város, Buda, Ó-buda és Pest szinte összeforraszthatatlanul. Kétségtelen, hogy a magyar költők európai fővárosról szőtt álmai jelentékenyen inspirálták a városépítő törekvéseket, s Széchenyi tette öltött művei évtizedekre előre kicővekeltek a fejlődés útját. Magát a várost, Budapestet, azonban elsősorban nem ábrándos költők és mégiscsak nem is példájukkal egyedülálló reformerek és mecénások rakták magasra, hanem maga a budapesti nép. A nagyvárosok keletkezésének többnyire nincsenek olyan előkelő, vagy hősi előzményeik, mint a klastromokénak vagy a várakénak. A városokat nem mindig szentéletű püspökök, s nem is lovagi hadvezérek építik nagygyá, hanem többnyire a szedett-vedett, innen-onnan beáramló, friss, cselekvésre éhes, sokszor kalandos, másutt feleslegessé vált, gyökérelen, vagy kenyértelen tömeg, amely új helyet keres a nap alatt s miközben gyorsan asszimilálódik az őslakosság hagyományaihoz, magát az őslakosságot is asszimilálja, megtermékenyítván a sokféle, magával hozott újfajta tulajdonságokkal, igényekkel, erényekkel és bűnökkel egyaránt.

Ne szépítsük a dolgot, Budapestből sem lett nagyváros finomabb és nemesebb körülmények között, mint akár az ókori Rómából, akár a legújabbkori New-Yorkból. A finomság és nemesség feltételei már csak azért is hiányoztak fejlődésük kezdetén, mert a loyális főurak nagyrésze Mária Terézia óta a bécsi Burg körül csoportosult, s budai és pesti palotái inkább jelképesek voltak, a magyar birtokos uriosztály, pedig inkább futóvendég volt Budapesten a fogadóknak, ahova pénz, politika vagy passzió csak napokra csábította, hogy e szedett-vedett néppel teli zsbivásárból hamarosan visszameneküljön a kastély vagy az udvarház falai közé. Budapest az ország szívének készült, de hosszú évtizedekig nem volt az ország szígye. Közép- és Kelet-Európa minden nyelvén beszélt, elsősorban németül. Életüteme, amelyet az agrárország tempójától elütő ipari, kereskedelmi és alkalmi foglalkozás szaboit meg, a vidéki magyarságnak sokáig ellenszenves és fásasztó volt. Másfajta szórakozásaival és sajátos zagyva helyi „kulturájával” nehezen találta meg a kapcsolatot, a parvenü hetvenkedésétől, piaci hangosságától hordsózdott, s mert városkeletkezéskor elkerülhetetlen, hogy az ujonnan jött népség tömegével sodorja magával a szerencsevadászokat, kalandort vagy fantasztát szimatolt az igazi uttörőben, a felelős kezdeményezőben, a szolid vállalkozóban is. „Pest, feketére fest”, — ez a szentencia őszintén fejezte ki az uri és paraszti vidék gyanakvását, bizalmatlanságát, az ország felnőtt fővárosával szemben. S ez a

bizalmatlanság és gyanakvás érhetően szászorta nagyobb volt Budapest zavaros hőskorában.

*

Ez a zavaros hőskor kétségtelenül hosszan tartott és sok tekintetben még ma is tart, mint minden nagyváros történetében, amelynek állandóan van legeslegújabb kora, mert állandó az új beáramlás. Lényegében azonban már a múlt század derekán kezdett lehiggadni, leülpedni: a szedett-vedett népségen önmaga érdemével elvált az értékes elem a silánytól, a szívós a hamar csüggedőtől, a szerencsés az ügyefogyottól, a városfenttartó civis a nomád gyűlevésztől, a civilizátor a barbártól. S a zagyva tömegben gyorsan megszűnt a nyelvi zavar is: főképp két beáramló réteg jóvoltából. Az egyik a falusi magyar nép köréből jött feltörekvő kispolgár, aki megérezte a város nagyobb lehetőségeit és a sváb és rác őslakó iparos és kereskedő réteget a néptől hozott magyar nyelvvel tulkiabálta, — a másik a falu fölös parasztnépe, amelynek otthon nem jutott föld, s amely az iparosodó és kereskedő városban kereste új életfeltételeit. A piacokon és külvárosokban így került tulsulyra már a kiegyezés előtt a magyar beszéd, amely meghódította a város közepét s a sajtót és a színházat is. A polyglott Budapest évek alatt lett nyelvében magyarrá és a kiegyezés végén az önálló magyar hazának három sváb kisváros helyett magyar nyelvű fővárost adott, — anélkül, hogy erőszakkal vagy programszerűen kellett volna magyarosítani. Igen, Budapest önmaga erejéből, vonzalmából, patriotizmusából lett magyarrá, aminthogy önmaga alakította ki magyarosan európai urbánus jellegét, sajátos társadalmi rétegződését, szellemi vezetőrétegét, izlését, életrendjét, üzleti életét, termelő szervezetét. Ez a budapestiség eleinte kétségkívül tulságosan új és helyi volt ahhoz, hogy a vidéki magyarság önmagára ismert volna benne, s azonkívül még tele volt ugynevezett nemzetfeletti nagyvárosi elemekkel is. De a vidéki ország a kiegyezés után már kevésbé gyanakodott és idegenkedett tőle, ha nem is dédelgette a kelleténél jobban. Ne felejtjük el, hogy a liberális politika történelmi alakjai is javarészt kastélylakók és kúria lakók voltak, s kellően értékelték is a városiasodás nemzeti jelentőségét, szubjektíven a vidékhez tartoztak és huztak. A békebeli liberális parlamentek képviselő tagjainak tulnyomó része pesti szállodái vagy garzon lakást bérelt az ülészakok idejére, aztán sietett vissza az otthonos parkok és lugások árnyékába. Am a liberális kormányok mégis adtak valamit Budapestnek, ami talán többet jelentett a cselekvő szeretetnél: „adtak neki autonómiát, vagyis megadták neki a jogot és módot ahhoz, hogy sokszázézer polgára és munkása a saját erejével, leleményével, képzeletével és adópénzével továbbépíthesse, szépíthesse, művelhesse és megsegíthesse önmagát.

Minden, ami Budapestet azzá tette, ami: elsősorban annak a jognak és felhatalmazásnak köszönhető, amelynek segítségével Budapest szabadon és önállóan érvényesíthette a népében rejlő sokféle energiát, képességet, szellemi sokrétűséget, igényt, nagyravágyást és álmat, amely a liberális várospolitika önkormányzatán és szerencsésen megválasztott közigazgatási és szakemberi vezetőin keresztül a magyar és mégis mo-

dern gazdasági életben nyugateurópai városképben, iskolákban és körházakban, szociálpolitikai intézményekben, a művészeti alkotásokban, s a városi élethez illő polgári kényelem és életöröm megszervezésében öltött testet. Ezt a Budapestet a budapesti polgár, a budapesti nép minden külső segítség nélkül egyedül alkotta meg a szabadságban, a városában és az egyénében. Minden egyes téglájában benne van e város minden osztályának, minden felekezetének, minden lakosának nemcsak munkája, pénze, de szeretete és büszkesége is. Ezt a téglát hiába kísérlék meg alkotó elemeire bontani: ha sváb adta a homokját, zsidó a meszt, s ha tót vitte fel az állványra s a magyar illesztette a helyére: akkor is mindéig városépítő és országépítő téglá, magyar marad...

*

Budapest attól lett Budapest, mert megadták neki a jogot, hogy önmaga építse fel magát, s ha kell, önmaga erejével segítsen önmagán.

NYÁRI VÁSÁRUNK

holnap kezdődik és az

összes cikkeinket rendkívül olcsón árusítjuk.

SZÉNÁSY, HOFFMANN és TÁRSA

csak Bécsi-u. 6.

Az autonómia, a halottnak tartott liberalizmus egyik alapintézménye, de Budapest nagysága és szépsége talán mégis bizonyosság arra, hogy még a liberálizmus segítségével is lehetett nagyot és szépet, az egész magyarságot erősítő, gazdagító és nevelőt alkotni. A háborúra következő évtizedekben Budapest autonómiája egyre inkább sorvadt. Targyilagosan meg kell állapítani, hogy az önkormányzatellenes tendencia ellenére a főváros még korszerű várospolitikusi is megkísérelték, hogy megmentse a gyakorlatban az elvet, hogy Budapest életét továbbra is a budapestiek irányítsák. Most, hogy a főváros többségi pártjának elnöki tisztjét még csak formálisan sem az autonómiára

emlékeztető választással töltötték be, hanem az önkormányzatot a kormány nevében ellenőrző főpolgármestert neveztek ki pártelnökké, a hagyományos el, amelyen a főváros fejlődése nyugodott kétségkívül jelentős sérelmet szenvedett. A mai körülmények között majdnem groteszk lenne, ha ezt az elvi sérelmet felnagyítanók. De talán nem hiu reménység, ha feltesszük, hogy azokat a bevált módszereket s magyar és civilizált célokat, amelyek Budapestet valóban a magyarság autonómiája s Európa egyik legfontosabb metropolisává avatták, nem vetik el a jövőben csak azért, mert a liberális mult nagy városépítőitől, elveitől és intézményeitől elvitatlanok...